

Sä'mmlai tuöttvuött- da suävâdvuöttkomissio saaggjää'dteei Hannele Pokka 4.12.2025 Smolna He'lsen komissio rapoort luovtemšōddmōš

Lij äi'gğ ko'rjjeed tōn, mii lij sä'mmlaid puästtad da pannvuōiggâdvuōđlaž

Ärvvsa raporttân vuâsttava'lddi, heärr vä'lddminister, Sää'mtee'gğ saaggjää'dteei, saa'mi oudooumaž

Riikksuävtōs piiji sä'mmlai tuöttvuött- da suävâdvuöttkomissio õhttsažtuâjast Sää'mtii'gğin da Saa'mi siidsåbbrin nellj ee'jj mââiârâ. Komissio piijjmōš leäi o'dinaknallšem šōddmōš. Näkam Lää'ddjännmest ij leäkku ni kuä'ss leämmaž.

Täimmanouddmōōžžâs mie'ldd komissio lij aiccâm da ärvvtōöllâm sä'mmlai kiōččlâ'sttem historiallaš da änn'jōž čârstummuž, mie'ldd looggee'l riikk suddeempolitiikk, di vuōiggâdvuōđi neu'rnummsid. Leä'p čiōlgtam sä'mmlaid kuulee'l, mä'htt täk lie vaaiktam da vaaikte sä'mmlaid da sij õutstō'sse. Mij raportt äânn še se'st e'tkķōōzzid sä'mmlai vuōiggâdvuōttsâä'j pue'reem diōtt.

Ko komissio tuâjj äâ'n poott, leä'p spä'ssballaž jeä'rben tōid âlddsin nelljcue'd sä'mmli'žže, kook juō'kķe mi'jjid kiōččlâsttmōōžžeez da haa'lee vaaikted tōōzz, što sij jiijjâz jie-ga ouu'dab puōlvvōōggi kiōččlâ'sttem vie'rrvuōđ teänab šōōdd o'ddest. Spä'ssbōōššâp sää'mōutstōōzzid, kook lie vie'kķtam kuullâmpooddi riâššmōōžžâst. Spä'ssbōōššâp še äšštobddjid, kook haa'lee jue'kķed teädeez da äšštobddmōōžžeez komissio äâ'nnma valmštōōlee'l pāāđčiōlgtōōzzid. Pukvee'zz tōk le'jje 25 da tōid õlmstō'tteš tâ'lles, ko tōk valmštō'vve. Spä'sseb še riikksuävtōōzz kanslia tuâjjlažkâdda, kää'tt lij vie'kķtam mi'jjid tuejjeem tää'zz aa'sšin.

Komissio paaldâst lij toi'mmjam aalg rää'jest sää'm vä'lddkääddlaž psykososiaal'laž tuärj juâggas, koontää vai'gges kiöččlâsttmōōžži juâkkmōš da ķiött'tōöllmōš le'čči leämmaž tåskkai. Psykososiaal'laž juâkkaz vuâđđeeš tuärjjeed komissio tuâj, leäša tuärj tarbb ij jaauk ni koozz, hâ't komissio tuâjj poott. Vä'lddkääddlaž juâkkaz pōōššjen mottmōšše lij kõrr tarbb.

Ko luōvtep loppraporttân tä'bbe ti'jjid komissio piijjâm instituutoid, älgg tuöttâd, što maai'lm da Lää'ddjânnam aarktla vuu'd še lie aivv nuu'bbnallšem vue'jjest ko te'l, ko komissio alttii tuâjas čâhčča 2021. Alttiim koronapandemia ääi'j. Ukraina vääin mie'ldd sääldatpoliittla muttâz kuâsttje da tåbđdje aarktlaž vuu'din. Lää'ddjânnam Nato-vuâzzlažvuött lij pohttam väinnharjitoōzzid sä'mmlai dommvoudda. Äimmōsmuuttâs ouddan tä'vven jâ'ttlubun ko ni ko'st jee'resâ'rnn skääđsuöllust.

Lää'ddjânnam ij leäkku pääđsuällök, koozz jie le'čče vaaiktam, mä'htt algmeeraid leät šiöhttlōöttâm maai'lmest. Mee'st sää'mpokoiniikid leät kuäivvam au'din tiöđlaž tu'tkķeem-mie'ri vääras. Sä'mmlai vuei'vvtau'tid leät mettääm määinai vuâđald, kook lie mi'jjid mânġa pue'tti puōlvvōoggid pääccam tie'dķani. Lää'ddjânnmest leäi kuu'ķķ veidsōs fi'ttjōs sää'mvuōđâst, kää'tt pääcc viōusab lää'dd kulttuur juō'ljid da läppai.

Lää'ddjânnmest ij leäkku leämmaž nākam lää'jjsiōttummuš, kää'tt le'čči oōlgtam ää'nned škooulin tå'lķ lää'ddķiōl. Mij kuullām sä'mmlai mušttlōōzz saaggte kuuitāg, što lä'ddlâsttmōš leäi ķee'rjte'mes nää'll, koon mie'ldd toimmuš mōōnnām ee'ķķloo'jji ääi'j škooulin da 1900-läägg loopp-peä'l rājja ää'nnmest leämmaž škooulnekaazztōōggjin. Lää'dd da lää'ddķiōllsaž škooul- da aazztōkriāžldök lie toi'mmjam ra'vves lä'ddlâsttmōōžž neävvan, kää'tt lij rāāššāām sää'mķiōli da kulttuur serddjummuž puōlvvōoggâst nobba. Aazztōkškooulin pärna le'jje ku'ķes aai'jid ratkkum piārri'nez. Jiijjâs ķiōl ää'nnmest ransteš. Tān diōtt mäāġg pärna mōōnte ohttvuōđâz jiijjâz ķiōlle da identitetta.

Vaaiktōōzz kuâsttje õinn sää'mōutstōōzzin ķiōli vaarvuâlažvuottân da kulttuur mōontummsen. Lăddlâsttmōōž trauma lie jăattam sää'mpuōlvvōōggâst nobba.

Lăăddjânnmest lij čiolgg raajōōzzlaž teättvăăjjvuott sää'mkulttuurâst da să'mmlai sââ'jest alggmeeran. Săă'mteâđ văă'nn ôhtsažkăă'ddest vaaikat vă'lddnarood fi'ttjōōzzid da ravvad ouddkăddmōōžžid să'mmlai ârra. Să'mmla ķiōččlâ'stte še arggjie'llme'stez da tuâjjpaai'kin rasiism da čârstummuž. Sosiaal'laž mediast sij ârra ohjjăvve samai jiânnai văâ'jjsaagg.

Lăădd lăă'jjsiōttummuš ij toobd ij-ga vuâmmaž să'mmlai năă'l hoîddjed puōccuid ni tuâl'jōž kue'llsee'llempaai'kid. Hăť vuōiggădvuōđi mōontummsesť ku'ķes âi'ģģ, să'mmla jie leăkku văjldăttam tăn.

Ee'ķķloo'jji viōusăs meă'cctăăl harjjtummuž mânia luăđvăärlăž mie'cci mie'rr lij ķăäppnam să'mmlai dommvuu'dest. Kuăivăstoimmjummuš da piōggviōkkraajjmōš di peălštemviōggi lăssneeĩ harjjtōōllâmťaimm'mōš lie ođđ, veiddsōs măddōō'nni. Veiddneeĩ maatkčummuš ķăăšťat seămma vuu'din â'rbbvuođlaž jie'llemvuō'jjivui'm. Luōss-šeellmōš lij leămmaž ju'n vitt ee'jj ķiōlddum Teănjooggăst, mii äšťť hiăvťed jokksăă'm kulttuur.

Să'mmla jie leăkku păăccam passiivlaž čăârastseu'rrjee'jen. Sij lie leămmaž aktiivla ōutstōōzzeez, măăddeez da čaa'zjeez peălšteeĩ. Tăn diōťť sää'mkulttuur lij õinn jie'lli, jie'llemviōkksaž da ōutstōōzzlaž.

Săă'mķiōl lie šōddâm vaarvuâlžen da tōi serddjummuš ođđ puōlvvōōggid lij huănn'nam le'be paai'ķi puătkknam obbnēs. Leăša pukid kooum sää'mķiōl mainstet õinn jie'nnķiōllân. Să'mmlai ķiōllvuōiggădvuōđ kuuităg lie viōggăst vă'lddvue'zzi să'mmlai dommvuu'dest, hăť šuurmōs vue'ss sää'mpăárnain să'dde ânn'jōžăăi'j jee'resă'nn Lăăddjânnmest.

Sä'mmlai vuõiggâdvuõđ alggmeeran lie ravvuum määngain meeraikõskksaž suäppmõõžžin da Lää'ddjânnam vuâđđlää'jjest da Lää'ddjânnam lij meeraikõskksaž areenain leämmaž täin aaššin aktiivlaž. Tät suejj ij kuuitâg tiõuddu tuejjeem tää'zzest ju'n-a tõi diõtt, što vuâđđlää'j vue'llgubun le'ddi spesiaal-lää'j jie vää'ld lokku sä'mmlai vuõiggâdvuõđid, ve'rggñi'kki tu'lkķummuž sä'mmlai vuõiggâdvuõđin vaajtâ'le le'be ko vuõiggâdvuõđi tieu'ddma jie leäķku teä'gğ ni sää'mķiõl siltteei tuäjila.

Lää'dd õhttsažķā'dd ij vuâmmaž, što sä'mmla jeä'le mij kōskkvuõđāst pirr Lää'ddjânnam. Juurdcet, što ri'jtai, jōs sää'mķiõllsa kääzķkōōz lie ta'rjjeemnalla tää'vmōs Lappist.

Sä'mmlai kuullmõõžži da pāāđciõlgtõōzzi vuâđald leä'p tuejjāam 68 e'tķkōōz sä'mmlai vuõiggâdvuõttśā'j pue'reem diõtt. Vāāldam tōin ou'dde mue'dd:

Šiõgg komissio piijjām instituutio! Åskkap, što čuāggas suāvâdvuõđ ārra ālgg, ko riikk vuâmmaš da toobdast, što Lää'ddjânnam riikk lij vuâđduum kuei't meer, sä'mmlai da lā'ddlai jānnmid.

Āā'nnep vie'lt'te'mmen, što riikk kuādd vasttōōz historiallaš vie'rrvuõđin māt'e aazztōkškooulin harjjtum ooumažvuõiggâdvuõđid neu'rrāām suddeempolitiikkāst di eetnlaž da ķiõl'laž tuāggže vuâđđōōvvi čārstummšest.

Āā'nnep miõttlen, što sää'mte'gğlāā'j pri'mmeš mōōnni ķie'zz. Ođđ lāā'ķķ pue'rad Sāā'mtee'gğ vuei'ttemvuõđ vuāssōōttād da vaaikted sä'mmlaid kuōskki aa'šši tu'mmstōktuōjuu. Sā'mmlaid kuōskki jee'res lāā'jjiõttummuž ālgg õ'httesuāvted ođđ sää'mte'gğlāā'jin.

Lij pue'rr, što riikk suāvtōs lij ju'n reagāsttam komissio tuōjuu piijee'l parlamentaarlaž tuāj-jjoouk. Lij tarbb, što komissio rapoort säā'ttet še obb ee'ttik-ķāā'dd tiõttu.

Komissio kiidat vuâmmšõõzz tõõzz, što sää'maa'sši valmštõõllmõš lij riikksuâvtõõzzâst piõdggnam. Sää'mpolitiikk ravveem diõtt ââ'nneep vääžn'jen, što riikk čonnâatt kuu'kkab ääi'j plaanin da seämma vuâđđjurddjid jää'kkteei sää'mpoliti'kke.

Tõn diõtt e'tkkeep, što riikksuâvtõõzz kansliaa'je vuâđdeet sää'maa'sšid koordinõ'stti juâkkaz, koon jää'dat sää'm riikkpiisar. Riikksuâvtõs nõõmat sää'm riikkpiisar, ko lij sagstõõllâm Sää'mtii'ggin da Saa'mi siidsåbbrin. Sää'm riikkpiisrest âlgg lee'd tuärjnes ä'sstobddijoukk, kää'tt nârrai ministeriai, Sää'mtee'ggin da Saa'mi siidsåbbar nõõmtem oudstee'jin. E'tkkeep, što riikksuâvtõs oudd ee'tti'k-kâdda juõ'kk vaalpââ'j čiolgtõõzz, mä'htt sä'mmlai vuõiggâdvuõdid leät ravvääm.

Tuõttvuõtt- da suâvâdvuõttprosee'ss o'nnstummuž peä'lnn lij vääžnai, što teätt da fi'ttjõs sä'mmlain Lää'ddjânnam o'dinakai alggmeeran lâssan Lää'ddjânnmest. Lij äi'ggin ko'rjjeed tõn, mii lij sä'mmlaid puästtad da pannvuõiggâdvuõđlaž. Tuäivvap, što mij tuâjj ää'vad pälggaz suâvâdvuõ'tte nu'tt, što kue'htt meer, lä'ddla da sä'mmla, vuäi'tte jie'lled kuõi'meez ciistâst ââ'nee'l šiõgg õhttsažtuâjast kõskkneez.